

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНЦЕПТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ

Стаття розкриває авторську концепцію стосовно змісту та організації процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до забезпечення основ музичної освіти учнів. Методологічний концепт містить комплексне застосування наукових підходів як цілісної системи уявлень та переконань у розкритті наукового змісту відповідної підготовки майбутніх учителів початкової школи, розкриття психолого-педагогічної сутності проблеми та функціональних складових діяльності вчителя початкової школи, усвідомлення його суспільної та професійної значущості для оновленої освіти.

Ключові слова: методологічний концепт, основи музичної освіти, учні початкової школи.

Актуальність обраної проблеми полягає в тому, що в сучасних умовах розкриття інтелектуально-творчого та культурного потенціалу суспільства безпосередньо залежить від якості вищої освіти, що потребує її реформування, а значить, оновлення підходів до підготовки, перш за все, педагогічних кадрів.

Гуманістичні цінності, на які орієнтується освіта, зумовлюють необхідність посилення виховної функції дисциплін мистецького циклу, винайдення шляхів реалізації значного духовно-ціннісного потенціалу музики у становленні особистості. Цим пояснюється гострота питання удосконалення підготовки тих фахівців, які здатні донести шедеври музичної культури в шкільне середовище, зробити їх надбанням учнів з перших років навчання в школі.

Методологічний концепт передбачає комплексне застосування наукових підходів як цілісної системи уявлень та переконань у розкритті наукового змісту підготовки майбутніх учителів початкової школи до забезпечення основ музичної освіти молодших школярів, психолого-педагогічної сутності проблеми, функціональних складових діяльності вчителя початкової школи, усвідомлення його суспільної та професійної значущості для оновленої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підготовки вчителя музичного мистецтва глибоко розроблені в науково-методичній літературі багатьох представників мистецької освіти (Е. Абдулін, Л. Арчажникова, О. Єременко, К. Завалко, Л. Куненко, О. Михайличенко, Г. Падалка, В. Орлов, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Хижна, Д. Юник та багато ін.). Проте проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи до здійснення музично-освітньої діяльності не знайшла достатнього висвітлення в наукових роботах. Втім, підготовка фахівців зі спеціальності "початкова освіта" до викладання музичного мистецтва має певну специфіку.

Ми усвідомлюємо, що існують значні переваги у студентів цієї спеціальності по відношенню до студентів мистецьких інститутів, оскільки вони отримують різнобічні уявлення відносно змісту навчальних шкільних предметів; мають глибоку теоретичну та практичну підготовку з педагогіки та безпосередньої вчительської діяльності; цілеспрямовано вмотивовані на майбутню роботу в школі.

Натомість, у існуючій підготовці фахівців до здійснення музично-освітньої діяльності в початковій школі, використання духовно-освітнього потенціалу музичного мистецтва, як значного виховного важеля, є серйозні проблеми об'єктивного характеру, які зумовлені складністю втілення інтеграційних процесів у загальноосвітню та спеціально-музичну складову цієї підготовки, необхідністю забезпечення взаємовпливу дисциплін педагогічного та предметного циклів, зокрема музичного. Так, О. Хижна зауважує, що існує суперечність між "функціональною спрямованістю викладання спеціальних дисциплін і інтегративним характером художньо-педагогічної діяльності вчителя початкової школи" [5, с. 3]. До того ж, необхідно відмітити і той факт, що більшість студентів, які навчаються за спеціальністю "початкова освіта", не отримали спеціальної музичної довузівської підготовки. Це, безумовно, негативно відбивається на кінцевому результаті підготовленості до організації та забезпечення основ музичної освіти молодших школярів, виявляється в певних недоліках сформованості музично-виконавських можливостей в музичних проявах (хоровому, вокальному, особливо музично-інструментальному виконавстві).

Розкриття концептуальних основ дослідження становлять мету представленої статті. Досягнення мети забезпечуватиме розв'язання деяких задач: вирішення суперечностей на шляху розкриття проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до забезпечення основ музичної освіти молодших школярів; з'ясування основних теоретичних положень та принципових позицій щодо обґрунтування суб'єктно-особистісного підходу як теоретичної детермінанти дослідження ефективності підготовки фахівців до здійснення музично-освітньої діяльності в початковій школі.

Актуальність розкриття проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до забезпечення основ музичної освіти молодших школярів обумовлює необхідність вирішення суперечностей між : потребами сучасного суспільства в гуманітарно-культурологічній спрямованості національної освіти та недостатнім забезпеченням основ музичної освіти молодших школярів кваліфікованим педагогічним керівництвом; значною потребою національної системи освіти у висококваліфікованих учителях початкової школи, здатних на високому рівні проводити заняття з музичної освіти та виховання, здійснювати позакласну та позашкільну музично-освітню діяльність та недостатньою науковою розробленістю шляхів їх ефективної музично-педагогічної підготовки; теоретичним потенціалом сучасного знання стосовно суб'єктних та особистісних можливостей самореалізації суб'єкта педагогічної діяльності та недостатнім опрацюванням концептуальних і методико-організаційних питань його реалізації в умовах штучно збідненої музично-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи; можливостями чуттєво-емоційного впливу мистецтва, особливо музичного, на становлення особистості та недостатнім дослідженням проблеми підготовки майбутнього вчителя до втілення розвиваючої та виховної функцій мистецтва; потребою оволодіння студентами музичним мистецтвом на достатньому рівні для здійснення кваліфікованого керівництва загальною музичною освітою та розвитком дітей і відсутністю наукової обґрунтованості шляхів вирішення означеної проблеми в умовах недостатньої довузівської підготовки студентів з музичного мистецтва та об'єктивно обумовленою обмеженістю у часі, який відводиться на музичне навчання майбутніх учителів початкової школи.

Методологічною основою запропонованої концепції нашого дослідження стали філософські ідеї, принципи позиції теорії пізнання, а саме, науковість, історизм, діалектичність, об'єктивність (Л. Виготський, І. Зязюн, Г. Костюк, Б. Лихачов, В. Сухомлинський та ін.), засадничі теорії психології та педагогіки відносно гуманістичної спрямованості освіти [2, с. 35–36], естетичні та мистецтвознавчі положення про національні витоки художньої культури.

Базові основи нашого наукового пошуку детермінують також положення екзистенціалізму, в яких відстоюється думка щодо заглиблення особистості в своє власне "Я" як спосіб протиставлення знищуючій ідеї соціальної рівнозначності. Важливе значення методологічної стратегії дослідження приділяється ролі індивідуальності як виразнику унікальності кожної людини, підкресленню значущості рефлексії в становленні особистості; наданню педагогічного сенсу активізації інтуїції в творчості (М. Бердяєв, М. Гайдеггер, Ж. Сартр, К. Ясперс, Т. Тюріна).

Значною складовою представленої концепції є ідея відносно визначаючої ролі самореалізації особистості, яка відстоюється представниками неопрагматизму (Ч. Пірс, А. Маслоу). Методологічні підвалини наших наукових пошуків складають філософсько-психологічні постулати К. Роджерса про створення "Я-концепції" як стратегічного напрямку самореалізації особистості, надання визначального значення досвіду як формі набуття суб'єктом життєвих цінностей та теоретичні положення неопозитивізму (П. Херс, Дж. Вільсон, Л. Кольберг) відносно визнання важливим фактором формування особистості – створення умов для її вільного самовираження. Принципового значення в контексті запропонованого дослідження отримують положення синергетики як науки, що оперує процесами взаємодії та взаємозв'язку між елементами самоорганізуючої системи (І. Стенгерс, Г. Хакен) та положення герменевтики, які сприяють втіленню ціннісних компонентів у розкриття явищ мистецтва (Г. Гадамер, Є. Гуссерль).

У своєму науковому пошуку ми спираємося на провідні ідеї та теоретичні положення філософії освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, ін.), наукові узагальнення щодо модернізації вищої освіти (В. Бондарь, М. Євтух, О. Падалка, Н. Протасова, М. Шеремет та ін.), дидактичні основи організації навчально-виховного процесу в початковій школі (Н. Бібік, В. Бондарь, М. Вашуленко, О. Савченко та ін.), генеральні напрями розвитку психології музичних здібностей (Л. Виготський, Б. Теплов та ін.), інноваційні ідеї щодо творчого розвитку особистості (В. Кан-Калік, Я. Пономарьов, В. Роменець, С. Сисоєва, ін.), культурологічні дослідження (Т. Андрущенко, М. Василенко, О. Шевнюк та ін.), концептуальні ідеї педагогіки музичної освіти (Б. Асаф'єв, Г. Падалка, О. Рудницька, Ю. Цагареллі та ін.) та історичного досвіду розвитку музично-педагогічної освіти (Н. Гуральник, В. Іванов, О. Михайличенко, О. Овчарук, В. Черкасов, В. Шульгіна та ін.).

Акцентуємо увагу на тому, що вирішення поставленої проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до музично-освітньої роботи серед молодших школярів пропонується здійснювати на основі розробленого в результаті застосування суб'єктно-особистісного підходу як теоретичної детермінанти дослідження ефективності такої підготовки. Зауважимо, що "... людина оволодіває азбукою музичної культури – здатністю сприймати, розуміти, відчувати, переживати красу музики – лише в ранньому дитинстві" [4, с. 172].

У нашому дослідженні пропонується обґрунтовані принципи положення формування готовності майбутніх учителів початкової школи до музично-освітньої діяльності, які системно охоплюють зміст та процес підготовки студентів. У них акцентується увага на професіоналізації, адаптації, персоналізації, суб'єкт-суб'єктній взаємодії та інноваційності як провідних факторів досягнення сучасного рівня педагогічної освіти у вищій школі. Як зауважує К. Завалко, "підходи до інновацій в освіті мають бути інноваційними для системи освіти" [1, с. 11].

Для забезпечення концептуальних основ означеної проблеми визначено теоретичний фундамент вирішення поставленої проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до забезпечення основ музичної освіти школярів, який розкривається у розробленому в процесі дослідження суб'єктно-особистісному підході, сутність якого складає взаємообумовлена система наукових уявлень та висновків відносно необхідності актуалізації самостійності, ініціативності та активності студента як ефективного способу становлення його особистості і професійної компетентності та передбачає спрямованість навчально-виховного процесу на самореалізацію майбутніх учителів по всіх напрямках професійного навчання. Це орієнтує на усвідомлення самореалізації як "осмисленого процесу і результату розкриття особистістю власних задатків і здібностей у конкретній сфері соціальної діяльності. Міждисциплінарний статус самореалізації актуалізує її значущість у контексті таких наук, як філософія, психологія, педагогіка, культурологія ... та ін." [3, с. 38-39].

Пропонуючи методологічний концепт суб'єктно-особистісного підходу як теоретичного підґрунтя підготовки майбутніх учителів, ми виходили із розуміння особистості як ведучого суб'єкта педагогічної освіти. Цілісність особистісної сутності визначає її здатність до самовизначення, вільного прояву власної позиції, здатність до самостійного вибору поведінки. В свою чергу, сама суб'єктна позиція особистості визначає характер її життєдіяльності, навчання та розвитку. Саме суб'єктність індивідуальності спрямовує її, орієнтуючи на перетворення дійсності, визначає відповідальне ставлення до власної поведінки, проектування та здійснення стратегії власної освіти.

Зазначене розкриває звернення до самореалізації як до необхідної умови формування особистості, творчого розвитку її професійних характеристик. Тому самореалізація представлена нами невід'ємним компонентом становлення особистості, основою підготовки майбутніх фахівців до музично-освітньої роботи в школі, стрижнем оптимізації провідних видів навчальної діяльності студентів.

Концептуальні засади формування готовності студентів до самореалізації в музично-педагогічній діяльності передбачають застосування принципів професіоналізації, адаптації, персоніфікації, суб'єкт-суб'єктної взаємодії та інноваційності, сукупність яких визначає і провідні орієнтири фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи до забезпечення основ музичної освіти школярів з метою збереження її внутрішньої цілісності, взаємообумовленості та єдності структурних компонентів. Указані принципи спрямовані на досягнення професійної надійності фахівців у реальних умовах навчання музиці учнів початкової школи, забезпечення максимальної реалізації власних сутнісних сил, особистісних якостей у процесі вирішення музично-педагогічних задач і відкритості до застосування інновацій в освітньому процесі.

Серед розроблених педагогічних умов відмічаємо створення відповідного середовища музичної освіти, яке сприятиме цілісному охопленню навчальних та життєвих інтересів студентів. Орієнтація навчального процесу не лише на естетичні, а й на виховні цінності музичного мистецтва, закладає підвалини розвитку здібностей студентів до втілення гуманістичних функцій музики, активізуючи моральні та національні важелі самореалізації майбутніх учителів.

Методичне забезпечення визначеного, як провідного, суб'єктно-особистісного підходу повинно охоплювати всебічно та послідовно процес самореалізації студентів від усвідомленої спрямованості навчальних дій на самопізнання, самоусвідомлення через цілеспрямоване використання засобів самоудосконалення та самоконтролю до самоствердження, самопрезентації в музично-педагогічній діяльності. Окреслення орієнтирів підготовки майбутніх учителів початкової школи обумовлює усвідомлення самореалізації водночас компонентом створення цілісності запропонованої організаційно-методичної системи та основою класифікації розроблених методів та прийомів, етапів і форм навчання.

Запропонована концепція містить заданість орієнтирів навчання на активізацію внутрішньої мотивації майбутніх фахівців до самореалізації в процесі освіти, що в свою чергу, передбачає: формування професійно спрямованих якостей особистості з орієнтацією на стимулювання їх ініціативності, самостійності на основі поширення спектру нерегламентованості дій, заохочення студентів до критичного осмислення традиційних шляхів розвитку мистецтва та педагогіки, широке впровадження варіативних підходів до навчання, максимальне насичення різних форм методичної підготовки творчими елементами; надання переваги практичним способам опанування музичного мистецтва та засвоєння методики його викладання з метою посилення ефективності процесів адаптації студентів до реальних умов майбутньої діяльності в школі; активізація емоційних факторів навчання шляхом забезпечення національної його основи, створення спеціального середовища музичної освіти в підготовці та стимулюванні студентів до оволодіння виховними можливостями музики як виду мистецтва на відміну від традиційної інформаційної парадигми, яка нівелює особистісні орієнтири розвитку майбутніх учителів, акцентуючи увагу на необхідності оволодіння студентами узагальнюючими, стереотипними вимогами до професійних знань, умінь і навичок.

Основні завдання, які постають перед вищою педагогічною школою в процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи до забезпечення основ музичної освіти учнів, полягають у тому, щоб визначити об'єктивні передумови удосконалення музично-педагогічної підготовки фахівців та виявити сучасні потреби розвитку музичної освіти в ній; на основі дослідження стану даної проблеми визначити сутність, зміст, функції та структуру готовності вчителів початкової школи до забезпечення основ музичної освіти молодших школярів, використовуючи інтеграційні процеси; за допомогою розробленої моделі організаційно-методичної системи підготовки на основі суб'єктно-особистісного підходу, охарактеризувати її мотиваційну, змістову, операційно-процесуальну та результуючу складові.

До того ж, розроблена організаційно-методична система містить представлені провідні напрями модернізації змісту підготовки, методичні складові мотиваційно-проективного, пізнавально-пошукового, оцінно-аналітичного, активізаційно-творчого, комунікативно-трансляційного та контрольньо-рефлексивного напрямів, які доводять комплексно-цикловий спосіб визначення змісту та послідовності підготовки спеціалістів, як оптимальний.

Представлений методологічний концепт розкриває сутність, зміст та структуру готовності майбутніх учителів початкової школи до забезпечення основ музичної освіти учнів, а також особливості втілення інтеграційних процесів у систему підготовки студентів за спеціальністю "початкова освіта" до музично-педагогічної діяльності. Наданий методологічний концепт передбачає перспективу розвитку теоретичних основ забезпечення орієнтованості навчання майбутніх учителів на практичну підготовку, методичних підходів до навчання музичному мистецтву студентів немусичних спеціальностей у вищій педагогічній школі, шляхи адаптації музичної підготовки майбутніх учителів початкової школи до їх реальних музично-виконавських можливостей.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що практичне значення запропонованого методологічного концепту визначається реальною можливістю його використання в підготовці студентів педагогічних університетів, які навчаються за спеціальністю "початкова освіта", в лекційних курсах, проведенні занять з відповідних методик, складанні перспективних навчальних планів, програм, рекомендацій; орієнтирами музично-практичної підготовки студентів немусичних спеціальностей.

Використані джерела

1. Завалко К.В. Основы инновационной деятельности учителя музыки: учебно-методическое пособие / К.В. Завалко. – Черкассы : Типография "Черкасский ЦНП", 2013. – 211 с.
2. Зязюн І.А. Естетичні засади розвитку особистості // Мистецтво у розвитку особистості: [монографія] / За ред., передмова і післямова Н.Г. Ничкало. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – С.14–36.
3. Самохіна Н.М. Професійно-творча самореалізація майбутніх учителів музики в освітньо-виховному середовищі вишу: [монографія]. – Держ. закл. Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – Луганськ: Вид-во ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013. – 371 с.
4. Сухомлинский В.А. О воспитании / сост. и автор. вст. очерков С. Соловейчик. – М.: Политиздат, 1973. – 272 с.
5. Хижная О.П. Художественно-педагогическая деятельность учителя начальной школы: [монография]. – К.: изд-во НПУ им. М.П. Драгоманова, 2007. – 456 с.

Doroshenko T.

METHODOLOGICAL CONCEPT OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TRAINING FOR PROVIDING LEARNERS WITH MUSIC EDUCATION BASES

The article reveals author's conceptual thesis concerning contents and organization of future primary school teachers training for providing learners with music education bases. The course of scientific research containing personal theoretical approach has been presented. The essence of the approach is the system of scientific ideas on independence actualization, student initiative and activity as a means of personal becoming and professional competence. The approach presupposes education process orientation on future teachers' self-realization in the process of professional training with the use of concrete pedagogical principals and conditions.

In the suggested article the methodological concept of study has been justified and the contradictions concerning the problem of future primary school teachers training for providing learners with music education bases has been outlined. Among them the most argumentative points are as following: the need for a national system of education in the highly-qualified primary school teachers who are capable to conduct classes in the art of music at high level, to carry out extra-curricular music education and musical and educational activities, and the lack of scientific research of effective musical-pedagogical training; the theoretical potential of modern knowledge about the subjective and personal opportunities for self-realization of the individual in the process of education, and the lack of conceptual and methodological and organizational issues development and its implementation in the conditions of artificially depleted musical-pedagogical training of future primary school teachers. Students need to master the art of music at a sufficient level for the musical education of skilled leadership and a lack of science-based solutions to music subjects problem and objectively due to the limited time allowed to insufficient future primary school teachers training.

Key words: *the concept of future primary school teachers training, music education bases, teaching primary school learners.*

Стаття надійшла до редакції 22.09.2015